

BUCECEA. ÎNCEPUTURI (SECOLELE XVI-XVIII)

*"...călugării de la ruga noastră nou zidită, sfânta mănăstire numită Galata,
un sat anume Vâlceştii care este în ţinutul Sucevei, pe Siret,
însăşi domnia mea l-am cumpărat pe bani gata şi am miluit..."*

Act de întărire a satului Vlăiceşti Mănăstirii Galata, 9 februarie 1591

Teritoriul pe care se află comuna Bucecea este ospitalier, oferind condiţii de viaţă încă din cele mai vechi timpuri, fiind situat în judeţul Botoşani unde au fost atestate încă din epoca paleoliticului semne ale vieţii umane. Pentru perioada veche a epocii pietrei, când indiciile trăirii umane sunt destul de limitate, au fost găsite unelte şi arme la Cotu-Miculinţi-Gârla Mare¹, atestând locuirea zonei de omul preistoric. La Mitoc, din aceeaşi perioadă, au fost descoperite unelte din os, demonstrând că aici se găseau adevărate ateliere de cioplire a pietrei şi un început de specializare a activităţilor umane². Aşezările umane paleolitice se regăsesc din abundenţă şi pe Valea Siretului la Dolhasca, Suceava şi Udeşti³.

În epoca eneoliticul dezvoltat pe teritoriul din nordul Moldovei s-a dezvoltat cultura Cucuteni de o originalitate deosebită. În zona judeţului Botoşani se regăsesc staţiunile arheologice de la Truşeşti, Corlăteni şi Drăguşeni⁴, unde descoperirile arheologice creează o imagine de ansamblu asupra vieţii materiale şi spirituale bogate a purtătorilor culturii. O parte dintre descoperiri se află expuse la Muzeul Judeţean din Botoşani, ele arătând bogăţia şi originalitatea acestei culturi. În eneoliticul final, în zona nordică cuprinsă între Prut şi Siret, şi-a făcut simţită prezenţa cultura Horodiştea-Erbiceni, ce preia şi continuă elemente ale culturii Cucuteni. Cercetările au arătat că purtătorii ei practicau o agricultură mixtă agropastorală⁵.

Semnele locuirii le reîntâlnim şi în secolul al II-lea î.Hr. Descoperirile arheologice au arătat că în zona Botoşanilor se realiza reducerea minereului de către dacii autohtoni. Minele erau zdrobite, uneori şi prăjit în cuptoare speciale cu scopul înlăturării impurităţilor şi îmbogăţirii conţinutului de fier⁶. În epoca fierului zona a fost locuită de triburile dacice, amestecate în anumite perioade cu populaţie scitică. Teritoriul nu a fost integrat în provincia romană Dacia după distrugerea regatului dac, însă a suferit influenţele binefăcătoare ale romanizării, în special după retragerea aureliană din secolul al III-lea d.Hr. Datorită poziţionării geografice, zona văii Siretului a constituit o atracţie pentru stabilirea temporară a migratorilor. Cu ocazia lucrărilor pentru instalarea conductei de alimentare cu apă a municipiului Botoşani de lângă staţia de pompare de la Bucecea s-au descoperit urmele unei necropole sarmatice⁷. Totuşi, pe fundalul migraţiilor din secolele IV-VII d.Hr., în zona Botoşani au fost atestate şi aşezări ce nu au nimic în comun cu cele ale slavilor, ceea ce denotă continuitatea de convieţuire a populaţiei autohtone în tumultul vremii. Necropola de la Lozna-Străteni este un exemplu în acest sens, cele 24 de morminte demonstrând existenţa unui ritual apropiat de religia getică⁸. Totuşi, în secolul al V-lea d.Hr. s-au stabilit în zonă centre

¹ A. Păunescu, „Paleoliticul şi mezoliticul pe teritoriul României”, în Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, ediţia a doua, EE, Bucureşti, 2010, p. 85.

² *Ibidem*; Nicolae Ursulescu, *Începuturile istoriei pe teritoriul României*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 1998, p. 36.

³ *Ibidem*, p. 51.

⁴ *Ibidem*, p. 140.

⁵ *Ibidem*, p. 168.

⁶ M. Babeş, I. Glodariu, Th. Isvoranu, A. Vilcu, „Civilizaţia geto-dacă în a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. până la începutul secolului al II-lea p. Chr.”, în Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, p. 810.

⁷ RAJBT, Bucureşti, 1976, p. 63.

⁸ D.Gh. Teodor, *Populaţia autohtonă din regiunile extracarpatiche în secolele V-VII*, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. II., *Daco-romani, romanici, alogeni*, EE, Bucureşti, 2010, p. 775.

de dominație ale migratorilor, unul fiind cel de la Nichiteni controlat de goți⁹.

În perioada de definitivare a etnosului românesc se regăsesc o multitudine de așezări umane în nordul Moldovei, mai cunoscute fiind cele de la Fundul Herței și Lozna cu 5, respectiv 43 de bordeie¹⁰. În același timp, în zona Trușești se regăsesc primele semne ale folosirii scrisului, fiind descoperite inscripții paleocreștine specifice mediului rural¹¹. Cruciulițe din bronz au fost descoperite și în apropiere de Călinești, la Cucorâni, datate în secolele V-VII d.Hr.¹². Mai târziu, în jurul anului 1000, zona de nord a Moldovei era împânzită de așezări umane. Pe valea Siretului, la confluența dintre județele Botoșani și Suceava, sunt atestate așezări la Dorohoi, Dersca, Lozna, Vârful Câmpului și Ionășeni. Cele 15 așezări din nordul Moldovei erau fortificate cu șanțuri și valuri de pământ, realitate ce a dăinuit până în secolul al XI-lea¹³. Cu ocazia săpăturilor pentru aducțiunea cu apă a Botoșanilor, la punctul „La Uluc”, s-a descoperit o necropolă medievală cu morminte conținând monede și obiecte de podoabă¹⁴. Toate aceste elemente demonstrează că nordul Moldovei, în special valea Siretului, a fost propice dezvoltării umane încă din cele mai vechi timpuri.

I. Originea numelui

Problema originii numelui de Bucecea ridică o serie de dezbateri ce aduc, la rândul lor, mai multe ipoteze de lucru. În rândurile de mai jos vom încerca să discutăm fiecare ipoteză enunțată în timp aducând argumente în favoarea sau contrarii fiecăreia în parte.

O *primă opinie*, referitoare la originea numelui de Bucecea îi aparține învățătorului din localitate, Dumitru Vasiliu. Acesta, în 1965, prezintă o monografie a comunei Bucecea Sfatului Popular al Comunei Bucecea, se pare la cererea celui din urmă. Acesta susține că legenda formării satului este legată de o băjenie a locuitorilor săi. Pe vremuri, locația satului se situa pe malul Siretului, fapt istoric corect, la locul numit de localnici „Biserica pustie”. Legenda culeasă de învățătorul pensionar de la bătrânii satului relatează că în vremuri îndepărtate, în prima zi de Paște, în momentul în care sătenii ieșeau de la biserică, s-a dat alarma, trupe de tătari venind și arzând satele învecinate. Plini de spaimă, locuitorii și-au luat ce au putut și în grabă, cu *bucelulele* (legăturile) lor, s-au refugiat în codrii din zonă. De menționat e faptul că la vremea respectivă pădurile de astăzi – Cucoreni, Cervicești, Găvanul și Bohoghina formau un singur trup. După trecerea tătarilor, sătenii au găsit satul distrus în totalitate, biserica și casele arse, iar vitele furate. Văzând dezastrul – prăpăd cum îl numește Dumitru Vasiliu, sătenii s-au retras în pădure unde au tăiat copaci începând să construiască case noi. Numele noului sătuc ar fi fost acela de Bucecea în amintirea bejăniei lor¹⁵. Satul se regăsește și astăzi pe același amplasament, la vremea culegerii datelor de Dumitru Vasiliu, pe locul inițial de reconstruire situându-se gospodăriile lui C.N. Iftimie, Iorgu Lughin, ș.a. Ulterior satul s-a extins spre șoseaua ce face legătura cu Leorda construită mult mai târziu¹⁶.

O parte dintre afirmațiile lui Dumitru Vasiliu sunt corecte. Într-adevăr, în 1758, a avut loc o mare expediție de jaf a tătarilor în Moldova, ultima după înregistrările istorice. Se pare că respectivul jaf a avut loc, ceea ce a determinat părăsirea de locuitori a vetrei vechiului sat și așezarea pe una nouă. Însă de aici înainte intervine factorul neștiințific. Numele de Bucecea

⁹ I. Stanciu, I. Ioniță, „Populațiile migratoare pe teritoriul Daciei”, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. II, p. 830.

¹⁰ Șt. Olteanu, M. Rusu, R. Popa, „Modul de viață al comunităților umane: așezări, locuințe, necropole credințe”, în Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. III, Genezile românești, EE, București, 2010, p. 85.

¹¹ *Ibidem*, p. 91.

¹² *Ibidem*, p. 104.

¹³ Șt. Pascu, Șt. Olteanu, D. Gh. Teodor, O. Iliescu, „Dinamica structurilor demo-economice (rețeaua demografică, structurile teritoriale, îndeletnicirile agrare, creșterea animalelor, exploatarea bogățiilor miniere, „economia de transformare”, circulația mărfurilor și a banilor)”, în Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. III, p. 163.

¹⁴ RAJBT, p. 63.

¹⁵ A.N.R.S.Bt., *Fond Sfat Popular Bucecea*, Ds. 19/1965, f. 7.

¹⁶ *Ibidem*.

este un hidronim atestat cu mult înainte de petrecerea evenimentelor culese de învățător. Însă explicația merită luată în seamă și analizată cel puțin prin prisma faptului că exprimă o tradiție populară specifică locului.

O a doua explicație referitoare la originea numelui de Bucecea a fost adusă cu precădere în perioada modernă, sugerând originea slavă, dată fiind vecinătatea Moldovei cu spațiul deschis de la est de Nistru. Ea a fost promovată de Iorgu Iordan, ce considera că numele ar putea fi un derivat de la „buceag”, semnificând în limba slavă *pădure de fag*¹⁷. Explicația nu are suport științific, cronicarii moldoveni ai evului mediu delimitând strict folosirea termenului la spațiul de la est de Nistru locuit de tătari. Mai mult, termenul apare în cronici începând cu secolul al XVI-lea. Cum tătarii nu au avut în epoca medievală o dominație de lungă durată și efectivă asupra Moldovei, ci campanii de jaf sporadice, termenul nu avea cum să se statorească în sensul dat de Iorgu Iordan, nefiind documentate existența unor comunități de tătari ce se stabilesc în această perioadă aici.

O a treia explicație e sugerată de același Dumitru Vasiliu în aceeași monografie. Acesta ia în considerație o ipoteză enunțată de Nicolae Iorga. Marele istoric considera că Bucecea și-ar trage numele de la un mare boier polonez *Buczacki*, care a obținut moșii în nordul Moldovei în timpul lui Alexandru cel Bun, fiind căsătorit a doua oară cu sora regelui polon Rîngala, fosta soție a domnitorului moldovean¹⁸. Domnul moldovean, la 13 decembrie 1421, a donat fostei sale soții cu drept de folosință pe durata vieții Târgul Siret și Volhovățul, pe lângă acestea adăugându-i o rentă de 600 galbeni de aur anual¹⁹. Faptul istoric demonstrează că nobilul polonez ar fi stăpânit cele două proprietăți în Moldova, însă gestionarea lor a fost efemeră, pe durata vieții soției sale. Documentele târzii demonstrează că cele două proprietăți au revenit în posesiunea domnitorului Moldovei, excluzându-se influența toponimică polonă asupra Bucecii. Mai mult, există o distanță destul de mare între Bucecea și Siret, fiind un argument suplimentar în respingerea acestei ipoteze.

A patra ipoteză are la bază tot o ipotetică influență polonă. Târgul Buczaczi este situat în nordul Moldovei medievale în ținutul polonez al Podoliei, zonă locuită în acele vremuri de o populație românească. Castelanii orașului, doritori de a obține glorie militară sau influență politică în Moldova, s-au amestecat în numeroase rânduri în conflictele interne de la sud. Un prim eveniment este amintit de Grigore Ureche în letopisețul său, unde prezintă confruntarea internă din 1450 dintre pretendenții la scaunul Moldovei Bogdan și Alexăndrel. Alexandru vodă cu „un polcu de podoleni era Buceațchii, iar pre altă oaste era Canetpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin, supt cetate că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alixandru Vodă. Iar Bogdan Vodă au fost atunci la Lipoveți”²⁰. Confruntarea dintre cei doi se desfășoară pe apa Bârladului soldându-se cu victoria lui Alexandru Vodă, însă acesta nu a putut să-și fructifice victoria retrăgându-se în Polonia²¹. Episodul arată că intervenția polonezilor din Podolia nu a afectat spațiul geografic al văii Siretului, invadatorii retrăgându-se, documentele neatestând o eventuală așezare a lor.

O colaborare, de data aceasta dintre șlehta polonilor și domnii Moldovei, are loc în contextul preparativelor lui Ștefan cel Mare, în fața confruntărilor cu Imperiul Otoman din 1475. În 1472 domnitorul moldovean se amestecă în conflictul intern din Țara Românească dintre Radu Vodă, susținut de trupe turcești, și protejatul său Laiotă Basarab. Regele polon a sprijinit inițiativa lui Ștefan cel Mare dând ordin castelanilor din Podolia ca la nevoie „de va trebui oaste de grabu, să ridici Buceațchi toată șlehta Podoliei să meargă întru ajutorul lui Ștefan Vodă”²². Ajutorul polonez se concretizează în bătălia de la Podul Înalt din ianuarie

¹⁷ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 67.

¹⁸ *Ibidem*, f. 8.

¹⁹ DIR, A., Moldova, vol. I, veac XIV – XV, doc. 49, pp. 42-43.

²⁰ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ELit., Chișinău, 1998, p. 32.

²¹ *Ibidem*, p. 33.

²² *Ibidem*, p. 44.

1475, sprijinul polonez constând în 2.000 de soldați conduși de Buciațchi²³. La fel ca în 1450, documentele nu demonstrează influența directă a castelanului de Buciațchi în zona văii Siretului.

O a treia interacțiune consemnată dintre moldoveni și cetățile poloneze din Podolia a avut loc în 1498 în contextul represaliilor militare ale lui Ștefan cel Mare după o încercare poloneză nereușită, din 1497, de cucerire a Moldovei. Măsurile de pedepsire moldovene au fost foarte dure:

„Scos-au Ștefan Vodă multe turme, de tot feliul de dobitoace, den Țara Rusască și ca la 100.000 de robi și i-au așăzat def[și] pân-astădzi trăiaște limba rusească aicea în țară. Ars-au Ștefan Vodă Primislia, Radomna, Iaroslav, Prevorschii, și Buceciul; multă nevoie au avut și Podhaețul și alte mici târgușoare și fără număr sate aprinse și arse. Numai un lucru au făcut leșii pre aceia vreme de folos; încă de frica lui Ștefan Vodă au întărit Cracăul despre amiazăzi cu baște, cu zid, cu șanțuri, pre care au slobozit pre subt cetate apa Rudava, adăogând și alte casă, câteva, pre lângă ziduri”²⁴.

Informația este confirmată și de Grigore Ureche²⁵ și de *Letopisețul lui Ștefan cel Mare*²⁶, demonstrând dualitatea naturii colaborărilor dintre moldoveni și castelanii din Podolia. Este evident, și în acest context, că nu se poate discuta despre o influență asupra originii hidronimului de Bucecea.

Un alt episod tensionat al relațiilor dintre poloni și moldoveni este menționat în anul 1509. Datorită conflictului dintre Bogdan al III-lea (1504-1517) și regele polon, oștile leșești invadează Moldova prădând Cernăuții, Dorohoiul, Botoșanii, Ștefăneștii și Hotinul. Trupele moldovene au plecat în urmărirea celor poloneze aflate în retragere. Confruntarea dintre cele două oști s-a desfășurat lângă târgul Buceci, dincolo de Nistru, în Podolia, soldându-se cu victoria polonezilor, 50 de boieri moldoveni căzuți prizonieri fiind decapitați²⁷. Ca și în cazurile precedente, așezarea unui grup de polonezi în zona Siretului care să fi influențat originea hidronimului este improbabilă, date fiind tensiunile și excesele de violență practicate de ambele părți.

O nouă menționare a interacțiunii dintre castelanii polonezi din Podolia și Moldova datează din anul 1683. În contextul sprijinului regelui polonez Ioan al III-lea Sobieski (1674-1696) acordat Austriei, o parte a armatei poloneze, după încheierea campaniei vieneze, invadează Bucovina. Armata poloneză se regăsește în scurt timp într-o situație dezastruoasă, fiind înconjurată de 50.000 de turci și 80.000 de tătari. Cu mari dificultăți, pâlcul de armată poloneză se retrage pe linia Prutului. Este organizată o nouă campanie poloneză în Moldova, condusă de Buczacz, la care participă și Ioan al III-lea Sobieski. Campania, deși a ocupat Suceava, a fost una nenorocoasă. Armata poloneză a fost distrusă nu numai de inamic, ci și de ploaie și zăpadă, înregistrându-se uriașe pierderi de cai, provizii, armament și muniție²⁸. Și în acest caz influența polonă asupra originii numelui de Bucecea este exclusă din mai mult motive. În primul rând, fiind o campanie dezastruoasă, nobilii polonezi nu s-au așezat în zonă. În al doilea rând, ca și în cazurile anterioare, sintagma de Buczacz nu se referă la o persoană anume ci la conducătorul târgului din Podolia. În al treilea rând, la data de 1683 hidronimul de Bucecea era deja atestat.

A patra ipoteză, strâns legată de cea anterioară, se referă la existența unui mare boier Buceățchi, fiu sau ginere al lui Cozma Șandrovici din prima jumătate a secolului al XV-lea²⁹. Într-o danie a lui Ștefan cel Mare făcută Mănăstirii Neamțului la 30 septembrie 1503 se arată

²³ *Ibidem*, p. 45.

²⁴ Axinte Uricarul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol.I, Edit. Minerva, București, 1993, p. 93.

²⁵ Grigore Ureche, *op.cit.*, p. 61.

²⁶ *Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei. Letopisețul lui Ștefan cel Mare*, Ediție îngrijită de George Mihăilă, EAR, București, 2006, p. 49.

²⁷ Axinte Uricarul, *op.cit.*, vol. I, pp. 112-113.

²⁸ *Din tezaurul documentar sucevean...*, București, 1983, doc. 591, pp. 197-198.

²⁹ DIR, A., *Moldova, Indicele numelor de persoană...*) EAR București, 1995, p. 84.

că „*Vasutca, fiica lui Cozma Șandrovici și nepoții ei de frate, slugile noastre Danciul, fiul lui Buciațchi și Isaico, fiul lui Iurie, de bună voia lor, de nimeni siliți, nici asupriți și au vândut domniei mele ocina lor dreaptă din uricul lor drept un sat tot pe Seret, anume Mogoșești*”³⁰. Satul este situat în județul Iași la 15 km de Pașcani, pe șoseaua Pașcani – Roman. O altă atestare a boierului se regăsește într-un uric de schimb de sate din 22 martie 1507 dintre Fedca, fiica lui Stoica, nepoata lui Dieniș spătar și vărul său Coste Cârje stolnic. Ultimul a cedat jumătate din satul Batinești, ce fusese al părintelui său Danciul, fiul lui Buciațchi, nepotul lui Cozma Șandru³¹. Satul se află situat pe Tutuva, la mare distanță geografică de valea Siretului³².

La 5 martie 1513, Bogdan al III-lea îi confirmă lui Grigovici, pârălăb de Hotin, satele Drăgușani și Ecușeni, partea sa din moștenirea de la bunicul săi Buceațchi³³. Cele două sate sunt așezate pe valea Siretului, unul în județul Botoșani, celălalt pe partea opusă a Siretului, probabil pe lângă Arbure³⁴. Între Icușeni și Bucecea se află o distanță de circa 20 de km, între cele două moșii situându-se satele Vlădeni, Mândrești și Călinești, atestate în vremea respectivă. Aceste realități sugerează faptul că e destul de improbabil ca acest boier Buceațchi să fi avut vreo influență asupra originii hidronimului de Bucecea.

Mult mai revelator în privința posesiunilor avute de acest boier Buceațchi este documentul de ieșire din indiviziune realizat de nepoții săi la 24 aprilie 1520 și întărit de Ștefan cel Tânăr (1517-1527). Conform acestuia, boierul Buceațchi stăpânise satele Cozmești cu loc de moară pe apa Siretului, Ionășești, Iurcești, Hălăușești și Pogănești, tot pe Siret, Midcăul și Șceacăul pe Nistru, Cearbacăul pe Prut, Lemeșani pe Vilia, Mlinăuți, Corbești și Făurei pe Jijia, Deșevcani, Nesvoia și Criva, Voropcenii și Ivancouți, iarăși pe Prut, și Răchiteni, Temeșani și Iugani³⁵. Pentru studiul de față interesante sunt satele deținute de familia boierului pe valea Siretului. Ele se situează în buchet între Pașcani și Roman³⁶. Este greu de imaginat că acest boier, având în vedere dispunerea proprietăților sale, să fi influențat, după cum am arătat mai sus, originea hidronimului. Mai mult, e posibil ca numele său să fie de influență străină, la fel ca și cel al hidronimului, dat fiind faptul că zona era locuită de elemente turanice.

A cincea ipoteză referitoare la originea hidronimului de Bucecea susține originea sa turanică, cea mai comună explicație fiind apartenența cumană. Teoria este relativ nouă, datorată cercetărilor din ultima perioadă în acest domeniu, continuându-se unele studii mai timide din perioada interbelică referitoare la influențele cumanice asupra spațiului românesc, în cazul de față de la răsărit de Munții Carpați.

Mica nobilime maramureșeană, ce a contribuit la realizarea celor două descălecate la sud și est de Carpați, a găsit, pe valea râurilor, printre care și Siretul, rămășițe ale stăpânirii tătare. Realitatea vremii a făcut ca elita moldoveană, afirma Gheorghe Brătianu, în zorile statului feudal, să fie presărată de elemente alogene³⁷. Afirmția marelui istoric este susținută și de izvoarele medievale. Letopisețul atribuit lui Grigore Ureche prezintă o imagine revelatoare a începuturilor statalității la est de Carpați:

„*Deci Laslău craiul, dacă au luat acel ajutoriu tâlhărescu de la împăratul Râmului, au silit la Țara Ungurească și decii că pre legile Născutului, cu toată puterea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut munte în astă parte pre la Rodna, pre care cale și semne prin stânci de piatră în două locuri se află făcute de Laslău craiul. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, carii au fost locuitori la Moldova, de i-au trecut apa Sire-*

³⁰ DIR, A, Moldova, veac XVI, vol. I, EARPR, București, 1953, doc. 34, pp. 37-38;

³¹ Ibidem, doc. 61, p. 66.

³² Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României, A. Moldova (XIV-XVII). Indicele numelor de locuri*, (în continuare: *Indicele numelor de locuri...*), EAR, București, 1990, p. 23.

³³ DIR, A, XVI, vol. I, doc. 80, p. 85.

³⁴ Alexandru I. Gonța, *Indicele numelor de locuri...*, p. 89.

³⁵ DIR, A, XVI, vol. I, doc. 146, p. 162.

³⁶ Alexandru I. Gonța, *Indicele de nume de locuri...*, pp. 71, 134, 136, 196.

³⁷ Gheorghe Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ESE, București, 1988, p. 147.

tului. Acolo Laslău craiul care se chiamă în leșește Stanislav stându în țăr murile apei au strigatu ungurește: << Siretem, siretem>> ce s-a zice rumânește place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră <<Așa-mi place, așa>>. Mai apoi, dacă s-au discălicat țară după cuvântului craiului, ce au zis siretem, au pus nume apei Siretiul. Și după multă goană ce au gonit pre tătari i-au gonit și i-au trecut prestre Nistru, la Crâmu, unde și până astăzi trăiescu...³⁸.

Informațiile prezentate de cronică poartă amprenta timpului, unele dintre ele fiind considerate eronate, exemplu fiind supoziția conform căreia descălecătorii din preajma lui Ludovic cel Mare ar fi fost tâlhari din lumea creștină occidentală. Însă prezentarea primelor contacte cu populația locală în mare măsură este corectă. Chiar dacă etimologia hidronimului de Siret prezentată de letopiseș este pusă sub semnul întrebării, faptul că pe malurile râului se găseau populații turanice este de necontestat.

Sub numele de tătari erau desemnate de fapt mai multe populații de origine turanică – saraceni, cazari, ismaeliți, cumani și pecenegi. Ei au fost considerați după marea invazie mongolă din 1241 de români cu sintagma generală de tătari, datorită similarităților lingvistice. Aceste populații se regăsesc în documentele secolelor al XIV-lea și al XV-lea cu statutul juridic de robi³⁹. Asemenea atestări le regăsim la Mândrești⁴⁰, lângă Bucecea, la 7 iulie 1430 și Poiana Siretului sau Probota⁴¹, Fălticeni, la 22 septembrie 1411. Radu Rosetti arată că terminologia de vecini în Moldova a fost folosită de români pentru a-i denumi pe vecinii lor robi, de origine tătară. Acești „tătari” dăruieți de domni în secolele al XIV-lea și al XV-lea aveau o libertate mărginită – un fel de șerbi⁴². În momentul pierderii proprietății, statutul țărănimii moldovene a devenit identic cu cel avut de tătarii rămași în Moldova, sintagma generalizându-se.

Hidronimul de Bucecea apare atestat pentru prima dată la 29 februarie 1620⁴³. Documentul emis de voievodul Moldovei Gașpar Grațiani (1619-1620) reconfirmă lui „*Manea fost pitar și Toma vistiernicel și Drăgan diac și fraților lui, Gligorie și Neculai, copii lui Ionașco ocine în sate Cerăvăceștii și Costineștii, care se numește Șarba și cu trei vaduri de moară, pe pâraul Bucecea...*”⁴⁴. O nouă atestare a hidronimului de Bucecea are loc la 2 decembrie 1633, când domnul Moldovei Moise Movilă îi întărește lui Stratulat Borăleanu „*o parte de loc din hotarul Pitulișenii, pe pâraul Dolinii, ținutul Hârlău, începând din Pitulișeni până în hotarul Ionășenilor către Siret cumpărată de la Stanca soția lui Iasac Matieșescul, cu feciorii săi Nicolae și Gligoraș, cu 230 taleri, și-i dăruiește un vad de mori de la Bucecea, ținutul Hârlău*”⁴⁵.

Cele două atestări demonstrează că pâraul era unul vechi, vatra satului actual fiind așezată pe acesta. Datorită locuirii zonei de populațiile descendente ale migratorilor turanici stabiliți aici a apărut și hidronimul. Se pare că Bucecea ar însemna „apa ce face un cot”, realitate verificabilă pe teren unde pâraul realizează un cot înainte de vărsarea în Dolina la Costinești, cu vaduri de moară⁴⁶ și apoi în Sitna. Ipoteza este întărită și de un studiu al lui Nicolae Iorga din 1928, în care susținea existența influențelor turanice asupra toponimiei, hidronimiei și onomasticii românești. Numele șefului cuman din secolul al XIII-lea Borz, ce a intrat în contact cu maghiarii doritori să colonizeze ținuturile de la est de Carpați, se regăsește în letopiseșul slavon sub numele de Burcevicii. Hidronimul brațului Dunării –

³⁸ Grigore Ureche, *op.cit.*, p.12.

³⁹ Alexandru Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ediția a II-a, EPan, Iași, 2011, p.324.

⁴⁰ *Ibidem*; DIR, A, Moldova, veacul XIV – XV, vol. I, doc. 101, pp. 89-90.

⁴¹ Al. Gonța, *op. cit.*, p. 144; DIR, A., Moldova, veacul XIV – XV, vol. I, doc. 33, pp. 28-29.

⁴² Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova. De la origini până la 1834*, (în continuare: *Pământul, sătenii și stăpânii...*), Atelierele grafice Soced & Co, București, 1907, p. 271.

⁴³ DIR, A, Moldova, veacul XVII, vol. IV, doc. 55, p. 427.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ CDM, Supliment I (1403-1700), București, 1975, nr. 509, p. 177; DRH, A, vol. XXI, EARSR, București, 1971, doc. 420, p. 528.

⁴⁶ Alexandru I. Gonța, *Indicele numelor de locuri...*, p. 44.

Borcea are aceeași origine⁴⁷. Opiniile marelui istoric au fost reluate și de Răzvan Teodorescu. Acesta arată că numeroase toponime și hidronime din spațiul românesc cum ar fi Covurlui, Suhului, Vaslui, Bahlui, Călmățui, Desnățui, Catlăbug, Ialpug, Teleorman, Bărăgan, Borcea, Caracal, Cornanu, Vadul Cumanilor sunt de proveniență peceneg-cumană. Ele se regăsesc cu precădere în stepa română, la confluența cu cea eurasiatică până la poalele dealurilor și până la Dunăre⁴⁸.

Este ușor de sesizat terminația „cea” din hidronimul Bucecea, comună cu a brațului Borcea, demonstrată definitiv ca fiind de origine cumană. În ceea ce privește pronunția identică cu târgul Buczacș din Podolia, există mai mult explicații. În primul rând, atât valea Siretului cât și teritoriul viitoarei Podolii s-au aflat sub dominația cumană, fapt demonstrat de izvoarele istorice. În al doilea rând, în Podolia se regăsesc, după cum am mai afirmat, sate cu populație română, cel puțin pentru secolele XIV-XVI⁴⁹.

II. Atestarea

Prima atestare a satului Vâlcești, ca și a mai multor sate din zonă, este documentată în secolul al XVI-lea, rezultat al ieșirii din devălmășie a proprietăților boierești. Stăpânirea în devălmășie însemna deținerea proprietății de mai mulți frați și chiar de un grup de rude⁵⁰. Acum, tot mai mulți moștenitori ai boierilor din secolele al XV-lea și al XVI-lea își fac acte de împărțire a ocinelor moștenite, confirmate de autoritatea domnească. Fenomenul denotă că aceste sate existau cu mult timp înainte de prima lor atestare documentară, însă lipsa documentelor, datorată pierderii sau a inexistenței lor, ne obligă să acceptăm doar datele primelor apariții scrise.

II. 1. Vâlcești

Prima atestare scrisă a existenței Vâlceștilor datează de la 15 aprilie 1569, când, la Galați, domnitorul Bogdan Lăpușeanu (1568-1572) legaliza vânzarea satului de „Ana, fiica lui Eremia vistiier, ce s-a chemat pe călugărie Evloghie, cneaghina lui Toma logofăt, răstrănepoata lui Vlaicul părcălab de Cetatea Albă și a lui Clanău spătar și a lui Ion Limbă Dulce și a lui Galeș comis”⁵¹ către l-a vândut „Agafii, cneaghina din casa domniei mele, pentru trei mii de zloți tătarești”⁵².

Familia Anei, fiica lui Eremia vistiernic, stăpânea întinse moșii pe valea Siretului. Eremia vistiernic a fost unul dintre boierii de încredere ai lui Ștefan cel Mare. Din această postură, la 11 ianuarie 1495, marele domnitor îi dăruia lui Clanău spătar o moară pe Bârlad, cealaltă jumătate de moară aparținându-i lui Eremia postelnic⁵³. Mai târziu, la 1 martie 1507, la Huși, Bogdan al III-lea întărește vânzarea făcută de „Ivancu și nepoții săi de frați, ficiorii Stanciului, anume Mânzu și Toader și Andrușco și Ioan și Marica și Fedor, de a lor bună voie a satului Grigorești pe Siret lui Eremia vistiernic în schimbul a 800 de zloți tătarești”⁵⁴. La 10 decembrie 1516 Eremia vistiernic își lărgeste proprietățile de pe valea Siretului prin cumpărarea de la Anușca, nepoata lui Daniil protopop Herțeg, pentru 300 de zloți, a satelor

⁴⁷ Nicolae Iorga, *Imperiul cumanilor și domnia lui Basarabă*, Cultura Națională, București, 1928, p. 5.

⁴⁸ Răzvan Teodorescu, *Barbarii cumani, strămoșii noștri?*, în www.historia.ro.

⁴⁹ Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii...*, pp. 72-73.

⁵⁰ V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*, EȘ, București, 1957, p. 233.

⁵¹ *DIR*, A, Moldova, veacul XVI, vol. II, doc. 201, pp. 190-191; *CDM*, vol. I (1387-1620), București, 1957, nr. 558, p. 149.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *DIR*, A, Moldova, veacul XV, vol. II, doc. 198, pp. 215-216; *CDM*, vol. I, nr. 221, p. 66.

⁵⁴ *DIR*, A, Moldova, veacul XVI, vol. I, doc. 54, pp. 58-59; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade (1203-1546)*, vol. XVIII, VR, Iași, 1927, pp. 103-104.

Mitești și Sorocinouți⁵⁵. La 4 ianuarie 1520, același Eremia vistiernic achiziționa de la Anișca și sora ei Mara, fiica lui Oanța Nisporoscul și nepoata lor de frate, Anușca, fiica lui Șteful Jumătate, satul de pe Siret anume Popești, în ținutul Neamțului, partea de sus cu baltă și a treia parte din satul de pe Siret, din ținutul Sucevei numit Veneția, în schimbul a 700 de zloți⁵⁶. Un alt reper documentar ce atestă interesul boierului pentru valea Siretului îl reprezintă anul 1529. Prin actul de la 29 aprilie, confirmat de Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546) la Hârlău, boierul ceda fiului său Ilea satele Mitești cu moară pe Siret și Sărăcinouți sub pădure, luate de la vara lui Anușca. În schimb, primea de la acesta satul Sălăgeni. Aici, devenit monah sub numele de Evloghie, „a zidit cu mâinile sale, mănăstirea de la Sălăgeni, unde este hramul uspeniei preasfintei stăpânei noastre, născătoare de Dumnezeu și pururea fecioară Maria”⁵⁷. Construirea unei mănăstiri boierești se încadrează în tendința existentă în rândul boierilor moldoveni din evul mediu. Remarcabil este însă faptul că acest mare boier al Moldovei a renunțat la viața mireană, dedicându-și restul vieții bisericii. Spre sfârșitul vieții, la 27 mai 1546, printr-un act întărit de același Petru Rareș la Huși, călugărul Evloghie închină propria ctitorie și satul Sălăgeni mănăstirii Moldovița. În semn de recunoaștere al statutului său, Petru Rareș a decis ca locul de veci să-i fie la Mănăstirea Moldovița, unde călugărul fusese veghetor⁵⁸.

Din prezentarea datelor de mai sus rezultă influența puternică pe care a avut-o Eremia vistiernic asupra zonei Siretului unde se situa și satul Vâlcești. Vinderea sa de către fiica vistierului la circa 20 de ani după moartea lui Eremia ridică o ipoteză – cea a existenței satului cu mult înainte de atestarea sa din 15 aprilie 1569. Este foarte posibil ca și moșia Vâlcești să fi fost cumpărată de acest mare boier și dezvoltată ulterior, sau chiar preluată de la rudele sale, cum relevă documentele existente. Cadrul geografic, existența celorlalte sate pe valea Siretului ce se dezvoltă alături de satul Vâlcești, susțin această ipoteză. Însă din punct de vedere științific nu putem afirma cu precizie ca dată de atestare a satului decât cea a primei sale vânzări.

II. 2. Vâlceștii și Mănăstirea Galata

Domnia lui Petru Șchiopul, primul Basarab pe tronul Mușatinilor (1574-1579, 1582-1591) a reprezentat un suflu nou adus administrației și finanțelor Moldovei. Petru Șchiopul, fratele mai mic al domnului muntean Alexandru al II-lea Mircea, s-a instalat pe tronul de la Iași la 25 iunie 1574⁵⁹. În vremurile tulburi în care a domnit a încercat să facă ordine în administrarea taxelor și dărilor, realizând un catastih privitor la categoriile de contribuabili la 20 februarie 1591, primul din istoria Moldovei⁶⁰. În paralel, pentru dezvoltarea economică a țării, domnitorul a urmărit atragerea a cât mai mulți negustori străini, atât pentru comercializarea propriilor mărfuri cât și pentru desfacerea produselor țării. A dorit impulsivizarea acestei politici prin invitarea la palatul domnesc a negustorilor străini aflați în tranzit prin Iași. Prin redresarea comerțului și creșterea exporturilor moldovene a reușit normalizarea stării financiare a Moldovei cu implicații benefice asupra locuitorilor ei⁶¹.

În același timp, domnitorul a fost interesat de dezvoltarea culturală a țării. În acest sens a sprijinit construcția de biserici și a susținut legături strânse cu Orientul creștin. A protejat importante lăcașuri de cult, cum ar fi mănăstirile arhonite Zagrapheou și Dionysiou, Lavra și Chilandar, a acordat 5.000 de aspri anual pentru mănăstirea Sf. Ioan Evanghelistul de la

⁵⁵ DIR, A, XVI, vol. I, doc. 103, pp. 105-106.

⁵⁶ Ibidem, doc. 141, p. 155-156.

⁵⁷ Ibidem, doc. 286, pp 320-321.

⁵⁸ Ibidem, doc. 473, p. 527.

⁵⁹ T. Teotăi, I. Toderășcu, „Moldova în ultimul sfert al secolului al XVI-lea”, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creștină către Europa „Patriilor”*, EE, București, 2001, p. 473.

⁶⁰ Gheorghe David, „Întâiul Basarab pe tronul Mușatinilor – Petru Șchiopul”, în MI, XVI, 8 (185), august 1982, p. 14.

⁶¹ Ibidem, p. 15.

Patmos, întemeiată de Sf. Christodoulos în vremea lui Alexios Comneanul⁶². În țară a ctitorit mănăstirea Galata din Vale, risipită datorită proastei gestiuni. Revenit în a doua domnie, în 1582, „cu toată nevoița au silit și cu toată osârdia au zidit Galata în deal, care trăiește și până astăzi”⁶³.

În eforturile voievodului de a înzestra cu cele necesare noua ctitorie și de a-i asigura mijlocele materiale și financiare pentru buna funcționare, au fost realizate o serie de danii. La 23 noiembrie 1577 Petru Șchiopul cumpăra de la „Soara, sora Agafii și verii Magdalinii, fetile lui Corpaci, fratele giupănesei Agafii și Antimie, fata lui Isaico Corpaci și Ionașco și fratele său Ștefan și Constantin și sora lor Năstăsie, ficiorii lui Corpan și toți nepoții Agafii giupănesei” satul Vlăicești (Vâlcești) pe Siret, în ținutul Sucevii cu mori pe Siret pentru 3.000 de zloți tătarești⁶⁴. Odată cumpărat, satul Vlăicești a fost donat de domnitor mănăstirii Galata.

Posesoarea satului Vlăcești până în momentul vinderii sale către Petru Șchiopul provine, după cum arată și actul de vânzare din 23 noiembrie 1577, din familia Corpaci, mari boieri ai Moldovei încă din timpul lui Alexandru cel Bun și până în secolul al XV-lea. În 1431 boierul Corpaci primea de la Alexandru cel Bun numeroase sate pe valea Siretului, dintre care menționăm Bobrinăuți, Văscăuți, Hânțeștii și Grigoreștii⁶⁵. Însă odată cu decăderea familiei, are loc procesul de ieșire din indiviziune, fiii, nepoții și strănepoții încercând să valorifice patrimoniul economic și funciar. În 1484 Hânțeștii și partea de jos din Grigoreștii, stăpânită de Sima și fii săi Iurco, Drahan și Mihai, au fost cumpărate de Ștefan cel Mare cu 125 de zloți tătarești. Partea de sus a Grigoreștilor, fostă a logofătului Cuprici, a cumpărat-o de la Iurii Șerbici și de la Petru Grigorescul cu 300 de zloți tătarești⁶⁶. Deținerea lor explică interesul familiei Corpaci pentru achiziționarea satului Vlăicești în 1569 prin una din membrele sale Agafia. Stăpânirea în indiviziune, în devălmășie, cum probabil a fost și cazul moșiei Vlăicești (Vâlcești), continuă în cadrul familiei Corpaci, când numeroșii săi urmași își întăresc proprietatea asupra satelor deținute în coproprietate, un reper fiind actul din 20 aprilie 1617⁶⁷.

Petru Șchiopul, în dorința de întărire a noii sale ctitorii, a cumpărat și a donat și alte moșii mănăstirii Galata. La 22 iulie 1578 au fost donate mănăstirii satele Voroveștii cu vie, Mihaileștii cu moară în Bahlui, în ținutul Cârligăturii, Plopii cu iaz și Cârsteștii, numit Pizdenii, cu moară în Bahlui, sate domnești și Sadna cu moară în Siret, Tămășani cu moară în Luțca, ascultătoare de cetatea Romanului⁶⁸. La 4 februarie 1579 domnitorul întărește proprietatea acestor sate mănăstirii Galata⁶⁹. La 25 septembrie 1579 a schimbat satele Oneștii și Borosenii pe Miletin primind satul Mânjeștii, ținutul Cârligăturii de la Zamfira, nepoata Popăscului și Păscălina, fata lui Constantin, fete lui Toader Părcălabul pe care le-a donat mănăstirii⁷⁰. La 2 septembrie 1583 sau 1590, datarea nefiind precisă, domnitorul a donat mănăstirii satul Măcicătenii pe Jijia, din ocolul Botoșanilor⁷¹. În același an, la 15 septembrie, a fost întărit privilegiul de proprietate al mănăstirii Galata asupra satelor Vlăiceștii (Vâlceștii), Măndreștii pe Jijia, Fâlfăeștii, tot pe Jijia, Petreștii din ținutul Cârligăturii, sub bucovină, alături de două sălașe de țigani⁷².

Daniile acordate continuă cu ispisocul Mariei, soția voievodului, din 9 septembrie 1584 prin care patrimoniul mănăstirii era îmbogățit cu moșia Teișoara din ocolul Boto-

⁶² I. Teotei, I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 477.

⁶³ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 161; Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 291.

⁶⁴ DIR, A., Moldova, veacul XVI, vol. III, EARPR, București, 1951, doc. 115, p. 91; CDM, vol. I, nr. 635, p. 165.

⁶⁵ M. Costăchescu, „Boierii moldoveni Cupcici și satele lor”, în VR, 1928, Iași pp. 6-7.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ DIR, A., Moldova, veacul XVII, vol. IV, doc. 185, p. 147.

⁶⁸ Idem, XVI, vol. III, doc. 129, p. 102.

⁶⁹ *Ibidem*, doc. 133, p. 104.

⁷⁰ *Ibidem*, doc. 154, pp. 123-124.

⁷¹ *Ibidem*, doc. 283, pp. 230-231.

⁷² *Ibidem*, doc. 285, p. 232; CDM, vol. I, nr. 714, p. 183.

șanilor⁷³. La 23 noiembrie 1587 Petru Șchiopul a întărit, din nou, privilegiul de proprietate al mănăstirii asupra moșiei Vlăcești (Vâlcești), pe Siret⁷⁴. La fel a procedat și la 2 februarie 1588 cu moșia Teișoara⁷⁵. Prin urmare, mănăstirea Galata a reușit să acumuleze suficiente proprietăți gestionând la sfârșitul secolului al XVI-lea un domeniu de 16 sate, 20 de mori, 16,5 fălci de vie, 486 de stupi, 100 de țigani și 1.473 de vite⁷⁶. Ca și celelalte mănăstiri, Galata a dorit să-și creeze un domeniu în general pe văile râurilor, în special Siret și Prut, dacă stăm să analizăm dispunerea geografică a daniilor primite.

Catastihul mănăstirii Galata, întocmit la 15 noiembrie 1588, dezvăluie foarte clar proprietățile mănăstirii și importanța fiecărui sat în parte. Realizat ca rezultat al eforturilor domnitorului de a pune regulă în finanțele Moldovei, catastihul ne prezintă și o imagine a satului Vâlcești. Satul, la momentul realizării catastihului, avea 5 mori, din care 4 cu piuă și 1 cu ulitoare. Mănăstirea a adunat 11 jumătăți de miere din Vâlcești. De asemenea, mănăstirea folosea 2 cai negri în sat, aduși de la Plopi. Cămara mănăstirii adăpostea 80 mirte de grâu, 300 mirte de sărjină, 21 mirte de hrișcă, 60 mirte de slad, 10 mirte de mălai, 2 stoguri de mazăre provenite din Vâlcești. Lor li se adăugau 1 stog de bob, 3 stoguri de ovăz, 1 stog de hrișcă, 1 stog de orz, 94 de stupii, 98 de oi, 20 de porci⁷⁷. Comparativ cu celelalte sate aflate în posesia mănăstirii, Vâlceștii era printre cele mai bogate și aducătoare de profit, alături de Plopii situat în ținutul Cărligăturii. Realitatea este susținută și faptul că aceste două sate au fost printre primele donate mănăstirii, cât și insistența puterii domnești de confirmare a proprietății asupra lor, după cum s-a văzut mai sus.

Seria reconfirmărilor de proprietate continuă, Petru Șchiopul, în ultimul an de domnie, dând un nou uric de proprietate mănăstirii pentru satul Vâlceștii la 9 februarie 1591. Actul emis de domnitor specifică în mod clar imunitățile satului care „să nu aibă a da domniei mele nicio dabilă la muncă, să nu muncească, nici ilîș să nu plătească, nici goștină de oi și nici de porci, nici desetină de stupi, nici cinzeci aspri, nici doi zloți, nicio dabilă, dacă se vor mai adăuga niște dabile în țara domniei mele, numai să aibă a da darea împărătească. Și singuri să o aibă a strânge și a o aduce în mâinile domniei mele. Și nimeni altul dintre slugile domniei mele, dăbilari sau globnici sau deșugubinari sau cămărari sau oricine va umbla în slujbă în acel ținut, să nu aibă a intra în acel sat mai sus scris, să le tragă marfă sau să-i tulbure, ci să fie în pace de toate”⁷⁸. Analizat, actul dezvăluie statutul privilegiat al Vâlceștilor, locuitorii săi fiind practic imuni față de sistemul fiscal al Moldovei, neplătind nicio taxă colectată în mod direct de vistierie. Singura taxă plătitibilă, cea împărătească – contribuția fiecărui sat la strângerea tributului datorat Porții otomane, este una indirectă, ea fiind trimisă la Istanbul. Așadar, protecția de care s-a bucurat Galata, cel puțin în timpul domniei lui Petru Șchiopul, s-a reflectat și asupra Vâlceștilor, influențând indirect nivelul de viață al locuitorilor săi.

O nouă confirmare a satului Vâlceștii al mănăstirii Galata se produce la 30 iunie, în intervalul domniei lui Ierimias Movilă (1595-1606)⁷⁹, anul nefiind cunoscut cu siguranță datorită deteriorărilor actului. Reconfirmarea daniei a fost justificată de monahii mănăstirii Galata datorită pierderii actelor și ruperii sigiliilor. În noua reconfirmare se mențineau imunitățile precedente întărite de Ierimias Movilă. Satul reapare enumerat în uricul de întărire al moșiilor mănăstirii din 6 mai 1598, dat la Suceava⁸⁰. La 5 ianuarie 1600 satul a fost din nou întărit de același Ierimias Movilă, reconfirmându-se vechile imunități⁸¹.

La 4 mai 1601, domnul Moldovei Ierimias Movilă se implică în conflictul dintre locuito-

⁷³ DIR, A, veacul XVI, vol. III, doc. 318, p. 263.

⁷⁴ Ibidem, doc. 455, p. 369.

⁷⁵ Ibidem, doc. 466, pp. 376-377.

⁷⁶ V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, op. cit., p. 286.

⁷⁷ DIR, A, Moldova, veacul XVI, vol. III, doc. 499, pp. 402-410.

⁷⁸ DIR, A, Moldova, veacul XVI, vol. IV, doc. 4, p. 3; CDM, vol. I, 864, p. 213.

⁷⁹ Ibidem, doc. 161, pp. 127-128.

⁸⁰ Ibidem, doc. 274, pp. 223-225.

⁸¹ Ibidem, doc. 342, p. 276.

rii din Vâlcești și soția proprietarului satului Hântăști, privitor la delimitarea moșiilor. Se pare că locuitorii din Vâlcești și-au construit case pe hotarul moșiei Hântăști, fiind alungați de către autoritatea domnească. Hotarul dintre cele două moșii, Vâlcești și Hântăști, se situa pe cursul Siretului vechi, situație ce va naște în timp noi probleme⁸².

Noul domnitor al Moldovei, Mihail Movilă (1607), reîntărește actele de proprietate ale mănăstirii față de satul Vâlcești, conservându-i privilegiile la 6 noiembrie 1607 la Iași⁸³. Același domnitor, la 28 noiembrie 1607, acordă un privilegiu mănăstirii Galata ca „*toate gloabele și deșugubinele și cu morțile de oameni*” să fie strânse de călugări să „*le fie de ciubote*”⁸⁴. Un an mai târziu, la 11 mai 1608, Constantin Movilă (1607-1611), în a doua domnie, reconfirma dreptul mănăstirii Galata de a încasa amenzi, gloabe și deșugubini pentru delictele de răufăcători în raza satelor stăpânite de ea⁸⁵. Actul domnitorului lărgea competențele mănăstirii în propriile sale posesiuni, competențe pe care le substituie statului. De fapt mănăstirea devenise cvasi independentă, satele sale, printre care și Vâlceștii, bucurându-se de acest statut. Reprezentanții autorității domnești nu mai aveau dreptul de a pătrunde în sat, în caz contrar fiind pedepsiți aspru de autoritatea centrală. Se pare că succesiunea de întăriri a privilegiilor satului avea tocmai acest scop, de afirmare a imunității în fața administrației și a visteriei. De asemenea, poate fi vorba de interesul deosebit al Movileștilor în dezvoltarea culturii și religiei în Moldova, cunoscute fiind preocupările lor în acest sens. Întreținerea și dezvoltarea unei mănăstiri, centru de cultură medievală, trebuia sprijinită prin asigurarea autonomiei ei, a mijloacelor economice necesare supraviețuirii, cât și prin limitarea imixtiunii politicului și economicului, tot mai prezente în epocă.

Urmașii Movileștilor pe tronul de la Iași au continuat politica de susținere a mănăstirii. Este și cazul lui Ștefan Tomșa al II-lea (1611-1615; 1621-1623). În prima sa domnie, la 20 ianuarie 1612, domnitorul reconfirmă privilegiile mănăstirii asupra Vâlceștilor în aceleași condiții⁸⁶. Domnitorul revine cu un act, la 15 ianuarie 1614, prin care ordonă slugilor domnești din ținutul Suceava ca locuitorii din Vlăicești să fie „*lăsați foarte în pace, să nu ne lucreze nicio muncă și nici pentru podvoade să nu îndrăzniți a-i tulbura și bucatele lor să nu se tragă pentru alte sate*”⁸⁷. Intervenția dură a domnitorului se datora plângerilor făcute de soborul și călugării de la mănăstirea Galata. Totuși mănăstirea pierdea un mic privilegiu – cel de a-și gestiona răufăcătorii din propriile sate. Conform dreptului medieval, satele răspundeau în solidar dacă ascundeau un infractor. În cazul în care se dovedea existența unuia, acesta trebuia să-și reglementeze statutul față de proprietarul moșiei sau față de obște. Cum am văzut mai sus, mănăstirea obținuse în 1607 dreptul exclusiv de a încasa taxe de la răufăcătorii din sate. Acum, Ștefan Tomșa ridică acest drept, ordonând slujbașilor săi – ca singura lor competență – cea de a prinde pe răufăcătorii din sat⁸⁸.

Situația economică a Moldovei s-a înrăutățit foarte mult datorită conflictelor și luptelor pentru tron dintre Ștefan Tomșa și Movilești susținuți de Polonia. În 1612 a avut loc bătălia dintre Ștefan Tomșa și Constantin Movilă la Cornul lui Sas lângă Iași, marii boieri, partizani ai lui Constantin Movilă, fiind decapitați și averile confiscate. În 1615 boierii moldoveni se răscoală din nou împotriva lui Ștefan Tomșa, însă domnitorul, sprijinit de târgoveții lașilor, îi înfrânge, 75 dintre ei fiind decapitați. În toamna aceluiași an, Alexandru Movilă, cu sprijin polonez, reușește să-l îndepărteze pe Ștefan Tomșa de pe tronul Moldovei. Toate aceste conflicte au afectat în mod grav partea de nord a Moldovei și indirect Vlăicești (Vâlcești), explicând decăderea sa economică prin prisma încălcării imunităților prevăzute de uricele dom-

⁸² CDM, vol. I, nr. 1.096, p. 259.

⁸³ DIR, A, Moldova, veacul XVII, vol. II, doc. 161, pp. 131-132.

⁸⁴ DIR, A, Moldova, veacul XVII, vol. II, doc. 164, pp. 133-134.

⁸⁵ Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, p. 123.

⁸⁶ DIR, A, Moldova, veacul XVII, vol. III, doc. 90, p. 55.

⁸⁷ Ibidem, doc. 244, pp. 155-156.

⁸⁸ Ibidem.

nești de armatele aflate în deplasare prin zonă. La fel și domnia, aflată într-o continuă căutare de resurse, prin slujbașii ei, a contribuit la această stare de lucruri.

Radu Mihnea (1616-1619) a acordat mănăstirii Galata, la 2 iulie 1617, un privilegiu ce reconfirmă parțial vechile imunități. Prin actul domnesc călugării erau îndreptățiți să adune „și să ia gloabele și deșugubinele și pentru om mort, ce se vor face în satele sfintei mănăstiri, fără <acelea> ce sunt dabile domnești”⁸⁹. După cum se observă, călugării puteau strânge toate dărilor moșiei, inclusiv cele pentru răufăcătorii din sat, dar pierdeau imunitatea față de dărilor domnești ce cad sarcină exclusivă aparatului visteriei. Așadar, conflictele militare și politice din Moldova începutului de secol XVII au afectat autonomia mănăstirii Galata, indirect și statutul locuitorilor din Vlăcești (Vâlcești).

Decăderea stării materiale a mănăstirii Galata l-a obligat Radu Mihnea, sfătuit de mitropolitul Sucevei Teofan, episcopul de Roman Atanasie, episcopul de Rădăuți Ifrim și episcopul de Huși Mitrofan, să o închine Patriarhiei Ierusalimului la 25 martie 1617. Starea deplorabilă a mănăstirii era atât de evidentă, zidirile și chiliile mănăstirii risipindu-se, iar veșmintele și argintăria primită danie de la ctitor dispărând. Vinovați de această stare de lucru erau călugării care, deși aveau în administrare numeroase moșii, mori, iazuri, heleșteu și prisăci cu stupi, datorită necăutării și nechiverniselii lor, au lăsat mănăstirea să decadă. Mai mult, au fost oameni care au cheltuit și au risipit fără de frică patrimoniul mănăstirii⁹⁰. Drept urmare, călugării care ar mai fi petrecut la mănăstire, din veniturile dintr-un an erau obligați să folosească banii la pomenirea ctitorilor, restul „să fie scriși de mitropolitul țării, și să pue și pecetea sfînției sale pe bani, și să-i trimită de mai sus-scris Patriarhului Ierusalimului”⁹¹.

La 8 iunie 1619, doamna Maria, fiica lui Petru Șchiopul, reconfirmă dania mănăstirii Patriarhiei Ierusalimului. Actul în sine era necesar deoarece, ca urmașă directă a ctitorului, avea un cuvânt greu de spus în problema închinării. Cu acest prilej, doamna Maria prezintă o altă cauză a decăderii mănăstirii în afară de dezinteresul călugărilor menționată în actul de închinare din 1617:

„Fiindu acea sfântă mănăstire întru mare pohvală și cu multă avere împotriva tuturor domnilor și cu multă cinste mergându domnii intra aceea sfântă dumnezeiască mănăstire întâmplatu-s-au multe răutăți Țării Moldovei de multe oști străine și păgâne de au jecuit toată Țara Moldovei și s-au prădat. Întâmplatu-s-au și acestei sfinte mănăstiri, de s-au prădat în multe rânduri, una de multe răutăți ce s-au întâmplat Țării”⁹².

În actul său doamna Maria păstra aceleași condiționalități financiare ca și Radu Mihnea, ceea ce demonstrează acordul tacit dat în privința închinării mănăstirii. Pentru a da tărie actului de închinare al fiicei lui Petru Șchiopul, domnitorul Gașpar Grațiani (1619-1620) redactează în aceeași zi un nou act de închinare a mănăstirii Patriarhiei de la Ierusalim, menținând condițiile prezentate mai sus⁹³.

Pentru a consolida autoritatea mănăstirii, același Gaspar Grațiani întărește călugărilor de la Galata, la 24 aprilie 1619, drepturile de proprietate și privilegiile asupra Vâlceștilor⁹⁴. Toate aceste acțiuni denotă efortul concertat al autorității bisericești, a moștenitoarei ctitorului și a domniei de a salva ceea ce mai putea salva din ctitoria lui Petru Șchiopul. Alegerea Patriarhiei Ierusalimului ca autoritate superioară a mănăstirii a fost făcută tocmai din dorința de a repune pe picioare mănăstirea, cât și tradiției colaborării și sprijinirii Orientului creștin de domnii români, Petru Șchiopul fiind un exemplu în această direcție. Mai mult, mănăstirea având hramul Sfintei Înălțări, era recomandată închinarea ei Patriarhiei Ierusalimului, unde se află mormântului Domnului Iisus Hristos, aceasta având același hram.

⁸⁹ Idem, veacul XVII, vol. IV, doc. 277, p. 185.

⁹⁰ Teodor Codrescu, *Uricariu*, pp. 121-122.

⁹¹ *Ibidem*, p. 123.

⁹² *DIR*, A, Moldova, veacul XVII, vol. IV, doc. 459, p. 361.

⁹³ *Ibidem*, doc. 460, pp. 362-363.

⁹⁴ *Ibidem*, doc. 409, p. 327.

Coerența acestei politici este demonstrată și de actul lui Alexandru Iliș (1620-1621; 1631-1633) care, la 5 aprilie 1621, întărește închinarea mănăstirii Patriarhiei de la Ierusalim. În act se precizează că închinarea mănăstirii fusese încuviințată de doamna Maria, fiica citorului, ceea ce dădea legitimitate procesului⁹⁵.

Uricul lui Ștefan Tomșa, din a doua sa domnie, de la 12 februarie 1622, acordat călugărilor de la mănăstirea Galata, reconfirmă imunitățile inițiale, singura dare pe care locuitorii Vâlceștilor erau obligați a o strânge și preda visteriei fiind birul împărătesc. Privilegiul stabilea clar slujbașilor domniei, pentru a se evita viitoarele abuzuri, că nu au a intra în zisul sat pentru ca să fie pace în toate⁹⁶. Revenirea la vechile imunități se datora fugii țăranilor de pe moșiile mănăstirii în condițiile vremurilor tulburi și a abuzurilor administrației. Realitatea era prezentată într-un act al lui Radu Mihnea, din 11 decembrie 1623, prin care ordona slugilor Costin și Toma să strângă „pe toți vecinii din toate satele sfintei mănăstiri Galata, care au fugit din satele mănăstirii în alte sate, în orice ținut s-ar afla, în țara domniei mele, sau în ale oricui sate vor fi, sau în satele domniei mele, sau în satele boierești, sau în satele călugărești, sau prin slobozii sau prin târguri, pe toți să aibă a-i apuca, cu toate bucatele lor și să-i tragă la satele sfintei mănăstiri, care pe unde au fost mai înainte”⁹⁷. Intervenția autorității domnești arată starea deplorabilă în care ajunseseră satele mănăstirii din cauze prezentate mai sus, Vâlceștii nefăcând excepție. Succesiunea de întâriri de privilegii, reevaluarea imunităților acordate satului Vâlcești se explică tocmai prin aceste cauze.

Documentul lui Radu Mihnea ne dezvăluie și o altă realitate a Vâlceștilor de la început de secol al XVII-lea – cea a existenței, ca și în celelalte sate proprietate a mănăstirii, a categoriei *vecinilor*, țăranii deposedați prin diferite mijloace de proprietatea funciară. Fuga lor de pe moșie arată condițiile vitrege pe care țăranimea a trebuit să le suporte în ansamblul ei. Miron Barnovschi (1626-1629; 1633), în dorința de a pune piedică fugii țăranilor și vexațiunilor administrației, dă un nou uric de privilegii mănăstirii Galata pentru satul Vâlcești, unde reconfirmă largile sale privilegii la 19 mai 1626⁹⁸. Fuga vecinilor din satele mănăstirii a trebuit oarecum rezolvată prin aducerea de noi coloniști. Văzând că suita de privilegii nu a dat rezultatele scontate, același Radu Mihnea dă un uric mănăstirii la 20 iunie 1626, prin care îi dă dreptul să nu mai returneze vecinii mănăstirii veniți de pe alte proprietăți în timpul lui Alexandru Iliș, Ștefan Tomșa și prima sa domnie, excepție fiind acei vecini care fugiseră de mai puțin de un an⁹⁹. Perioada de instabilitate ce a determinat decăderea proprietăților mănăstirii, inclusiv a Vâlceștilor, este astfel delimitată de la 1611 (prima domnie a lui Ștefan Tomșa) și anul emiterii privilegiului, 1626. Întinsă pe circa 15 de ani, epoca de instabilitate a afectat sever condițiile de viață ale locuitorilor Vâlceștilor, lipsiți de protecția uricelor domnești acordate cu larghețe de mai toate domniile țării. Instabilitatea și insecuritatea au determinat, după cum sugerează documentele prezentate, o migrare a acestora din sat, generând probleme grave proprietarului. Venirea altor vecini, alungați de pe moșiile lor de condiții similare, dezvăluie migrația țăranimii cu efecte negative asupra dezvoltării economice a Moldovei.

Încercările domniei și a călugărilor de a stabili fluxul migrator al țăranilor sau de a face atractivă stabilirea de noi coloniști în Vâlcești continuă în prima parte a secolului al XVII-lea. Moise Movilă (1630-1631, 1633-1634), la 17 august 1630, întărește mănăstirii Galata satul Vâlcești cu toate imunitățile sale, excepție fiind marea dare împărătească pe care ei trebuie să o aducă visteriei domnești¹⁰⁰.

Vasile Lupu (1634-1653) a reușit în domnia sa să limiteze instabilitatea politică a

⁹⁵ DIR, A, Moldova, veacul XVII, vol. V, doc. 43, p. 41.

⁹⁶ Ibidem, doc. 142, pp. 101-102.

⁹⁷ Ibidem, doc. 335, p. 251.

⁹⁸ DRH, A, Moldova, vol. XIX, doc. 67, pp. 87-89.

⁹⁹ Ibidem, doc. 81, pp. 100-101.

¹⁰⁰ DRH, A, Moldova, vol. XX, doc. 312, pp. 324-326; CDM, vol. II, nr. 581, p. 131.

Moldovei. La 8 august 1634 domnitorul trimite un ordin slujbașilor săi din ținutul Sucevei în care cere acestora să lase în pace satul Vâlcești, proprietate a mănăstirii Galata de Sus. Singura obligație a locuitorilor satului era de a-și plăti birurile prevăzute în catastihul visteriei. Slujbașii mai primeau încuviințarea din partea domnitorului „*de se vor afla nescai oameni, făcători răi, în sat, furi sau tâlhari, de față, pre aceia să-i prădați și să-i globiți*”¹⁰¹. Observăm că prin actul intern domnitorul menținea numai o parte din privilegiile pe care le avusese satul, revenindu-se la dreptul domniei de a gestiona taxele datorate de răufăcători, mănăstirea pierzându-și jurisdicția în această problemă. Desigur, documentul nu este clar în ce privește dările pe care locuitorii satului erau obligați a le plăti visteriei domnești, dar se poate interpreta că și în această speță imunitățile satului au avut de suferit. Tot în timpul lui Vasile Lupu este reconfirmată granița moșiei Vâlcești cu moșia Hânțești. Într-un act de ieșire din indiviziune, confirmat locuitorilor satului Hânțești de domn la 9 mai 1636, se arăta că hotarul cu Vâlcești era pe Siretul bătrân așa cum sa stabilise în urma judecării domnești ca urmare a plângerii făcute de călugării de la Galata proprietarului moșiei¹⁰².

Vasile Lupu a fost un promotor al culturii. În această direcție domnitorul s-a preocupat de dezvoltarea bisericii și a relațiilor speciale pe care Moldova le-a avut cu Orientul creștin. Cele mai însemnate legături cu această arie geografică au fost cele cu Patriarhia Ierusalimului. Ele au fost cultivate încă din 1633 înainte de urcarea sa pe tron. În timpul domniei sale, patriarhul Teofan al III-lea a vizitat în repetate rânduri Moldova, Vasile Lupu achitând datoriile patriarhiei. Practic patriarhia a intrat sub patronajul său, exemplu fiind alegerea ca patriarh al Ierusalimului a starețului Galatei, uns la Trei Ierarhi în 1645¹⁰³. Indirect, politica promovată de domnitor a afectat evoluția satului Vâlcești, proprietate a mănăstirii sus-menționate, închinată la rândul ei Patriarhiei Ierusalimului. Din analiza documentelor publicate până acum reiese o stabilizare a situației materiale a locuitorilor satului, documentele ne mai amintind de noi mișcări ample de populații, comparative cu cele din perioada premergătoare domniei lui Vasile Lupu.

Tot Vasile Lupu, la sfârșitul domniei, căzând pradă viselor sale de mărire imperială, a redeschis climatul de instabilitate în Moldova. În septembrie 1649 a atacat trupele de tătari și cazaci ce se întorceau prin Moldova din Polonia, unde interveniseră în conflictul intern. Drept rezultat, hanul Islam Ghirai al III-lea, cu aprobarea Porții și susținut de cazacii lui Bogdan Hmelnițki, atacă Moldova¹⁰⁴. Oștile tătărești și căzăcești au ajuns până Iași, Hotin, Dorohoi, Cernăuți și Suceava. La Suceava, Gavrilaş logofătul și alți boieri refugiați acolo au plătit sume mari de bani drept răscumpărare. Locuitorii țării nu au avut norocul boierilor și mulți dintre ei au fost luați în robie de invadatori:

„*Iar, denafară, la țară, au aflatu toată țara pre acasă, cu dobitoc, cu herghelii, de care era pre atunci plină țara. Bani, robi, au luat fără număr multe, și case de boieri au robitu.[...] Satele, orașele toate ardându-le și prădându, cu aceie vrăjmeșie era tătarii asupra țărâi*”¹⁰⁵.

Faptul este confirmat de o relatare mai târzie, din 25 februarie 1656, când domnul Gheorghe Ștefan (1653-1658) îi reconfirmă vel vistierului lordachi posesiunile din ținutul Sucevei, deoarece actele s-au pierdut când „*au venit cazacii în pământul nostru al Moldovei Bogdan Hmlinschi, feciorul lui Timuș Hmlinschi hatmanul Zaporojenilor, până la orașul Sucevii, și-au prădat toate mănăstirile care au fost în cuprinsul orașului, și, bătând, au agiunsu la Sf mănăstire Dragomirna, și au răpit toate averile boierilor și părinților călugări, precum și a altor ce au fost păstrate acolo*”¹⁰⁶. Este evident că nici locuitorii Vâlceștilor nu au avut o soar-

¹⁰¹ DRH, A, Moldova, vol. XXI, doc. 255, pp. 254-255; CDM, vol. II, nr. 1.021, pp. 216-217.

¹⁰² DRH, A, Moldova, vol. XXIII, doc. 414, pp. 475-476.

¹⁰³ Constantin Razachievici, „*Vasile Lupu – o domnie frământată de țeluri înalte*”, în Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601-1711/1716)*, EE, București, 2003, p. 147.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 155.

¹⁰⁵ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, FRLA, București, 1944, p. 126.

¹⁰⁶ *Studii și documente*, vol. XI, EMI, București, 1906, p. 51.

tă mai bună, satul fiind ars și jefuit de tătari și cazaci. Astfel întreaga brumă de stabilitate pe care domnitorul o încercase a da satului, proprietate a mănăstirii Galata, implicată în proiectele sale culturale, a luat sfârșit. Starea locuitorilor săi a devenit din nou la fel de dezastruoasă, determinând startul a noi migrații.

Pe fundalul timpurilor tulburi de la mijlocul secolului al XVII-lea, locuitorii zonelor devastate de invazia tătaro-cazacă încearcă să se reorganizeze. În acest context, la 6 iulie 1657, Gligorie Dumitru și alți oameni megieși din Vâlcești dau mărturie părților de moșie din Hânțăști, dinspre Berești, pe care le-a stăpânit Pilat din Călinești, Nuoru cel Bătrân din Vâlcești, Gavril fost hătman și a alții. Hotarele acestor proprietăți erau: Fântâna Putredă, Siretul cel Mare, Siretul cel bătrân, troian, Vâlcești, hotarul selștii mănăstirii Todireni, Fântâna Roșie, Gligorești. La stabilirea hotărniciei au mai participat Varlam Iorest și Mihail, călugări de la mănăstirea Todireni¹⁰⁷. Informația sumară prezentată de catalog ne arată că satul Vâlcești nu a fost în totalitate unul format din vecini, țărani fără proprietate funciară, ci și din țărani cu proprietăți, Nouru cel Bătrân fiind un exemplu. Așadar, nu toți țărani din Vâlcești erau subordonați strict mănăstirii Galata, atât timp cât se mai bucurau de statutul de proprietari. La 23 ianuarie 1658 Dabija mare vornic, Ionașco Tirea, mare jitnicier, Ștefan Mareș și alți boieri îl informează pe domnitorul Gheorghe Ștefan de modul în care și-au împărțit proprietățile din Hânțăști, împreună cu megieșii Ionașco Pilat din Călinești, Cârstea Pahulcea din Hânțăști, Gavril fost vătaman la Velcești. Hotarele moșiei Hânțăști, dinspre Berești și dinspre siliștea tuderenilor, pe care sus-numiții le-au recunoscut după jurămintele megieșilor erau: Fântâna Putredă, fântâna din sus dinspre Berești, Siretul cel mare, Siretul cel vechi, troianul Vâlceștilor, teiul Rotund, Fântâna roșie, Trestiani, vâlceaua de la Turia dinspre Gligorești¹⁰⁸.

Domnitorul Gheorghe Duca (1665-1666; 1668-1671; 1672; 1678-1683) a încercat să salveze proprietățile mănăstirii Galata de la risipa definitivă. Duca, grec din Rumelia căruia i s-a atribuit o descendență albaneză, a venit în Moldova slujind la dugheană. Vasile Lupu l-a luat pe lângă curtea sa și slujindu-l cu abnegație a fost făcut boier. În timpul lui Eustratie Dabija (1661-1665) urcă în ierarhia boierească ajungând mare vistiernic, beneficiind și de căsătorie cu o fiică adoptivă a acestuia din prima căsătorie a celei de a doua soții a domnitorului. În ultima domnie, Duca s-a dovedit de o lăcomie ieșită din comun, sărăcind și omorând boierii¹⁰⁹.

În a doua domnie, la 7 august 1669, a întărit mănăstirii Galata satele Plopi, Belcești, Călugăreni pe Bahlui din ținutul Hârlău, Rușinova, numit acum Petrita din ținutul Iași, unde se împreunează 3 siliști, Vâlcești din ținutul Suceava, pe Siret și Vorovăți din ținutul Cârli-gătura. Satele erau scutite de domnitor de dajdia mare și mică, de la lucrul domnesc, de iliș, sulgiu, goștină și desetină, globnicii și deșugubinarii neavând dreptul de a intra în ele, fiind scutite de către domnii de mai înainte care le-au dăruit mănăstirii. Actul domnesc arăta că venitul mănăstirii Galata era trimis la Sfântul Mormânt, ca să fie de lumini și de tămâie pentru pomenirea domnului¹¹⁰.

La 31 ianuarie 1673, domnitorul Ștefan Petriceicu (1672-1673; 1674; 1683-1684) întărește la rândul său privilegiile mănăstirii Galata asupra Vâlceștilor¹¹¹. Doi ani mai târziu, la 15 decembrie 1675, Antonie Ruset (1675-1678) scutește Vâlceștii de dări, conform uricelor date de Ștefan Petricecu și Vasile Lupu¹¹². Instabilitatea politică era datorată de defecțiunea domnilor români, în special a lui Ștefan Petriceicu, care a jucat un rol decisiv în

¹⁰⁷ CDM, vol. III, București, 1968, nr. 260, p. 76.

¹⁰⁸ Ibidem, nr. 305, p. 86.

¹⁰⁹ Constantin Rezachevici, „Domnia și grupările boierești de la 1658 la 1685”, în Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 281.

¹¹⁰ CDM, vol. III, nr. 1857, pp. 395-396.

¹¹¹ Ibidem, nr. 2.223, p. 464.

¹¹² Ibidem, nr. 2.489, p. 515. <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeubt.ro>

înfrângerea otomană de la Hotin din 1673. În consecință, puterea otomană a dorit înăsprirea controlului asupra Țărilor Române prin numirea unor domnitori de sorginte greacă, cum ar fi Gherghe Duca, Antonie Ruset, Dumitrașcu Cantacuzino, un adevărat experiment prefanariot¹¹³. Repetarea privilegiilor acordate mănăstirii de domnii aflați în conflict pentru tronul Moldovei demonstra situația catastrofală prin care treceau proprietățile, fie că erau boierești, fie mănăstirești. Este evident că dezvoltarea economică și stabilitatea erau grav afectate și în cazul Vâlceștilor.

Însă războiul dintre Polonia și Imperiul Otoman nu a afectat numai partea nordică a Moldovei, ci și teritoriile din sudul regatului. Francesco Michiel, reprezentantul dogelui Veneției în Polonia, arăta, într-un raport trimis la 3 februarie 1674, stăruințele autorităților poloneze de a popula părțile afectate cu populație din Moldova¹¹⁴. Aceleași eforturi le face și Gheorghe Duca în ultima sa domnie. La 18 ianuarie 1679, printr-un act de privilegii acordat mănăstirii Galata, permite călugărilor „*să cheme oameni străini din țara leșească, din Țara Ungurească și din alte părți, să vie cât de mulți*”¹¹⁵ pentru a-i așeza în satul Vâlceștii. Actul acorda privilegii deosebite pentru noii coloniști, aceștia „*vor fi în pace într-un an de dajde și sloți, și de lei, și de taleri, și de galbeni, și de sulți, și de iliși, și de ialoviți, și de cal, și de conace, și de podvozi, și de cai de olac, și de car, și de toate oricâte s-ar întâmpla în țara Domniei mele*”¹¹⁶. Din analiza actului emis de Gheorghe Duca se observă creșterea taxelor și dărilor pe care țăranii erau obligați a le da visteriei, cu implicații grave asupra condiției lor. Este evident că fuga coloniștilor din Vâlcești nu s-a datorat numai conflictelor militare ce au devastat zona de nord a Moldovei ci și exploatarea fiscală necruțătoare, în special după cum am văzut, a lui Gheorghe Duca. Însuși privilegiul fiscal acordat nu era atât de cuprinzător precum erau cele de la începutul secolului al XVII-lea, unde imunitățile fiscale erau întinse pe perioade nedefinite de timp. Din contră, domnia acorda privilegii numai pentru un an pentru atragerea de populație într-o epocă plină de incertitudini. Încercările călugărilor de a aduce forță de muncă în Vâlcești continuă și după domnia lui Gheorghe Duca. Un document din 22 martie 1694 din perioada domniei lui Constantin Duca (1693-1695; 1700-1703) acordă învoirea mănăstirii Galata de „*a aduce trei oameni străini [...] care sunt la niște vie la Fântânele, să lucreze*”¹¹⁷. Procesul de atragere de coloniști străini este susținut și de etimologia unor nume de familie ce se regăsesc și astăzi în Bucecea, un exemplu fiind Ungureanu, cu trimiteri la coloniștii români veniți cel mai probabil din zona Ardealului.

Buna colaborare dintre domnie și mănăstirile închinat este reliefată și de suportul pe care patriarhul de la Ierusalim i-l dă lui Dimitrie Cantemir în scurta sa domnie. Patriarhul a fost de acord ca veniturile mănăstirilor moldovene închinat Patriarhiei Sfântului Mormânt să intre în trezoreria statului¹¹⁸. Simbioza dintre interesele celor două instituții dezvăluie o legătură mult mai strânsă și nu neapărat o relație de expoliere materială și fiscală.

Proprietatea și reconfirmarea imunităților Galatei asupra Vâlceștilor este atestată și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, prin patru cărți de încuviințare date de Constantin Mavrocordat (1733-1735; 1741-1743; 1748-1749; 1769). Cărțile emise la 30 noiembrie 1741 pentru satele Belcești din ținutul Hârlăului, Tămășani din ținutul Romanului, Vâlcești din ținutul Sucevei și Teișori din ocolul Botoșanilor reconfirmau proprietatea călugărilor de la Galata asupra lor. În ce privește aspectul fiscal al actelor ele reconfirmă o serie de privilegii:

„*hotărâm domnia mea cu altele cu nici un fel să nu fie oamenii supărați, nici cu clăci gospod, nici cu podvozi, nici cu cai de olac, nici cu conace, nici cu șolărit, nici cu gloabe vornic*

¹¹³ Dinu Giurescu coord., *Istoria României în date*, EE, București, 2010, p. 121.

¹¹⁴ *Documente*, vol. IX, partea I (1650-1747), București, 1897, p. 286.

¹¹⁵ Theodor Codrescu, *Uricariu*, vol. VII, p. 227; *Catalogul documentelor românești...*, vol. IV (1676-1700), București, 1970, nr. 335, p. 94.

¹¹⁶ Theodor Codrescu, *op. cit.*, p. 227.

¹¹⁷ Matei D. Vlad, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova (sec. XV-XVIII)*, EARSR, București, 1973, p. 97.

¹¹⁸ Ștefan Lemny, *Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, EPo, Iași, 2010, p. 83.

cești sau cu șugubini sau cu gloabe pârăcăbălești, ce întru toate să aibă bună pace"¹¹⁹.

Documentul prevedea totuși că sătenii din cele patru sate menționate trebuiau să plătească taxe impuse de domnie, valabile pentru toată Moldova. Constantin Mavrocordat, fire deschisă modernizării, a intervenit în 1743 în definirea raporturilor dintre țărănime și egumenii mănăstirilor. Domnitorul reglementa că fiecare om care nu este vecin și era așezat pe o moșie mănăstirească, de orice breaslă ar fi el, să aibă a sluji mănăstirii 12 zile pe an ori cu carul cu boi, ori cu palmele, ori cu sapa, după cum îi va porunci egumenul și să dea și dijma locului după obicei¹²⁰. Reglementarea raporturilor dintre marii proprietari și țăranii care încă nu aveau statutul de vecini, sugerează că și în cazul Vâlceștilor existau la momentul emiterii actului asemenea situații, fiind greu de crezut că acei coloniști aduși cu multe eforturi de călugării mănăstirii ar fi acceptat foarte repede statutul de vecini de care fugiseră din locurile lor de baștină.

În dorința de readucere la normalitate a statutului proprietăților în Moldova, același Constantin Mavrocordat, la 20 aprilie 1743, confirma încă o dată scutirea de unele dări a mănăstirilor închinat Sfântului Mormânt – Galata și Cetățuia¹²¹. Reconfirmarea unor imunități fiscale era echivalentă cu recunoașterea așezământului de închinare a celor două mănăstiri Patriarhiei de la Ierusalim. În a treia sa domnie, Constantin Mavrocordat a desființat instituția șerbiei. Justificarea domnitorului era conformă cu zorile modernității ce se iveau și în spațiul românesc:

*"adică părăndu-le oamenilor că acest nume de vecinie n-are osebite de robie, și se silia ca să găsească în dreaptare și mântuire de numele vecini, arătând și pricini că unii din stăpânii satelor s-au fost obișnuiți a vinde pe vecini, ca pe robi, și-ai împărți cu împărțeală ca pre țigani, și a da numelor lor în foi de zestre, s-ai despărți pre copii de la părinți, luându-i în casă la slujba lor, și-ai muta de la un loc la altul, nefiind acea volnicie a se vinde și a se supune până într-atâta ca pre robi"*¹²².

Decizia domnitorului de a desființa șerbia în Moldova reda țăranimii libertatea de mișcare, ne mai fiind considerată ca parte a averii boierești sau mănăstirești. Însă actul din 1 iunie 1749 impunea țăranimii să presteze proprietarului 24 zile de muncă. Mai târziu, la 1 februarie 1766, Grigorie III Ghica (1764-1767; 1775-1777) a reglementat printr-un hrisov dreptul stăpânilor de a solicita 12 zile de muncă dar și ziua de muncă obligatorie la prașilă – 12 prăjini, secerat – 15 prăjini și coasă 40 de prăjini. În realitate, obligațiile țăranilor față de proprietari se dublau¹²³.

La 28 iunie 1751 are loc în prezența lui Ananie de Botoșani, împreună cu Ponici egumenul mănăstirii Galata și cu mulți răzeși din satele Vâlcești, Ionășeni și Levărdia hotărârea satului Vâlcești, făcută la cererea lui Gheorghe Asapu din Grigorești¹²⁴. Documentul este foarte important din mai multe motive. În primul rând, actul reconfirmă ipoteza prezenței răzeșilor în satul Vâlcești, care participă activ la stabilirea hotarelor satelor. **În al doilea rând, pentru prima dată sunt menționate în același document numele vechiului sat Vâlcești și cel nou de Bucecea, făcându-se asocierea celor două nume.**

În 1758 are loc ultima mare expediție a tătarilor din Bugeac asupra Moldovei, ce afectează și zona de nord a țării. Conform uneia dintre ipotezele referitoare la originea numelui de Bucecea, se arată că în prima zi de Paști a anului 1758 trupele tătărești au devastat vatra vechiului sat Vâlcești, distrugând locuințele și incendiind biserica. Informația transmisă pe cale orală, colaborată cu documentele scrise, este într-o măsură foarte mare adevărată.

¹¹⁹ Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol II, Moldova, EARS, București, 1966, doc. 176, p. 225.

¹²⁰ Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, p. 318.

¹²¹ Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, Acte interne (1741-1755), ED, Iași, 2001, doc. 394, p. 209.

¹²² Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, doc. 260, p. 287.

¹²³ Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țărani*, EMIN, București, 1987, p. 14.

¹²⁴ Petru Belciug, *Bucecea. Gânduri despre anii de liceu*, Edit. Agata, Botoșani, 2003, p. 12.

Legenda transmisă pe cale orală susține că locuitorii refugiați în pădurea din apropiere au întemeiat un nou sat, Bucecea de astăzi. Evaluând documentele publicate, din păcate puține la număr pentru perioada pe care o tratăm, se pare că satele Bucecea și Vâlcești au coexistat pentru o perioadă de timp, invazia tătarilor făcând ca primul să devină reședința permanentă a locuitorilor de pe moșie. Prin actul din 18 octombrie 1759, prin care Dumitrașcu Zbera dădea fratelui său Ștefan a patra parte din moștenirea părintească a satului Leorda, se atesta din nou pârâul Bucecea¹²⁵. Din păcate, documentul nu specifică nimic referitor la satul Bucecea, care probabil se afla în plin proces de construcție, ci numai la hidronimul de unde și-a luat numele.

Dezvoltarea noii așezări este atestată de recensământul făcut de administrația rusească între 1772 și 1774. Conform datelor sale, în Bucecea se aflau 42 de liuzi, 2 liuzi fără bir, satul aparținând de mănăstirea Galata¹²⁶. Cifrele indică o reconstrucție timidă a satului după cataclismul din 1758. Totuși starea de decădere a satului și a mănăstirii Galata a continuat, datorită contextului istoric al secolului al XVIII-lea. Metehnele regimului fanariot au atins și biserica din Țările Române, cu efecte negative asupra dezvoltării sale. Nici mănăstirile nu au rămas neatinse, ele fiind populate, în special cele închinat, cu călugări veniți din alte locuri, care aduceau cu ei obiceiuri străine de tradiția monahală autohtonă. Contele D'Hauterive, într-un memoriu adresat în 1787 domnului Moldovei Alexandru Ipsilanti (1787-1788), dezvăluia o imagine deloc demnă a acestor călugări:

„Călugării obișnuți cu șerbia din alte țări, vin în Moldova să aducă despotismul căruia un fost supuși atâtă vreme. Ei se fac stăpâni pe mănăstire ca pe o cucerire, flămânzesc pe nenorociții pe care îi ocârmuiesc, strâng comori pe care le duc în cele din urmă aiurea și înșeală de o potrivă și pe epitropi, care se încred orbește în socotelile lor, și pe mai marii lor din depărtare cărora nu le trimit decât ceea ce nu vor să oprească pe seama lor”¹²⁷.

Abuzurile descrise îi privesc în special pe monahii veniți din spațiul estic, care au început să domine viața monahală a Moldovei, aducând cu ei influențele rusești, interesele țărilor constând în atragerea simpatiei românilor în dreptul ideii cu caracter expansionist – a pan-ortodoxismului. Însă interesele rusești nu erau singurele îndreptate către spațiul moldav. Austria a fost cealaltă putere creștină interesată de subordonarea spațiului de la Est de Carpați, din motive diverse. Astfel, la 18 Martie 1788, trupele austriece intrau în Botoșani, după ce au pus pe fugă trupele turcești, instaurând o administrație proprie. Ca și celelalte armate străine ce au trecut prin spațiul românesc, trupele austriece nu s-au lăsat mai prejos în jefuirea zonei¹²⁸.

BUCECEA SETTLEMENT. THE BEGINNINGS (XVI-XVIII CENTURIES)

(Summary)

North of Moldova is a territory has allowed its oldest living moments in history until today. Signs of habitation are found early Paleolithic area where Cucuteni culture has developed, one of the most remarkable in Europe. In the Iron Age the area was inhabited by Dacian population that has been occupied with the metallurgy of iron, there are many indications of this. After withdrawal of Aurelian, Dacians in the area, along with migratory populations how have been established temporarily, experienced a process of Romanization, following the Romanian ethnogenesis.

Regarding the origin of the name of Bucecea, are several different assumptions. First,

¹²⁵ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, doc. 344, p. 355.

¹²⁶ P.G. Dimitrev, *Moldova în epoca feudalismului*, partea I, Chișinău, 1975, p. 135.

¹²⁷ Comitele D'Hauterive, *Memoriu despre starea Moldovei la 1787*, IAGCG, București, 1902, pp. 155-156.

¹²⁸ *Studii și documente...*, vol. XXII, EMIP, București, 1913, p. 53.

related to the oral history of the community, says that in 1758, when the Tatars burning village of Vâlcești, the inhabitants moved to another location, the presence place of the village Bucecea. A second hypothesis supported by Iorgu Jordan states that the term is derived from the Slavic word "Bugeag". The third hypothesis claims that would be of Polish origin toponym derived from Buczacz, city located in Podolia region of northern medieval Moldova. The fourth hypothesis proposed origin of the name from a large landowner from XV century called Buciațchi in medieval documents. This great nobleman possessed a chain of villages located between settlements Pașcani and Roman today. The fifth and latest theory claims the name origin from descendants of Cumans attested in documents of XIV century near the village. Several studies recently brought more and more arguments about the intertwining of Turanic element and Romanian early statehood in Moldova.

The first mention of the village Vâlcești appears in a bill of sale from 1569. Later, in 1577, the village is purchased by Prince Petru Șchiopul (1574-1579, 1582-1591) who donated it to Galata Monastery in Iași. The monastery was built on the initiative of this gentleman interested in religion and culture development in Moldova. Privileges given the village were extended, its inhabitants enjoying a real tax immunity. Their only obligation was to pay tribute owed Moldova to Ottoman Empire. After his death, amid conflicts between different parties of boyars supported by neighboring powers, state of the monastery and village are damaged. Due robberies monastery decays, Prince Radu Mihnea was forced to March 25, 1617 to make the Monasteries subdued of Patriarchate of Jerusalem. Monastery has preserved much of its privileges applied to Vâlcești village.

Due to frequent military conflicts that took place in northern Moldova village Vâlcești (Vâlcești, Vlăicești, Volcești) experienced a sharp decline in the late seventeenth century. Prince Gheorghe Duca (1665-1666, 1668-1671, 1672, 1678-1683), in his latest rule attempt to revitalize village allowing monastery monks to bring settlers in 1679. The measure hasn't immediate effects due to increased political instability in the area. The inauguration of Phanariot rule the Romanian Principalities merely deepen economic and political crisis with negative effects on the economic development of northern Moldavia.